

YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU
Politikada 45 Yıl

Bilgi Yaymevi, 1968 (1 baskı)

İletişim Yayınları 25 • Yakup Kadri Karaosmanoğlu Bütün Eserleri 16
ISBN-13: 978-975-470-564-5

© 1984 İletişim Yayıncılık A. Ş.
1-8. BASKI 1984-2013, İstanbul
9. BASKI 2018, İstanbul

KAPAK Utku Lomlu

UYGULAMA Hasan Deniz

DÜZELTİ Sait Kızılırmak

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 22749

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Deve Kaldırım Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

YAKUP KADRI KARAOSMANOĞLU

Politikada 45 Yıl

Orhan Birgit, Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Bülent Ecevit (25 Şubat 1974).

T. B. M. M.

Hususi

C.H.P Genel Başkanlığına

Kurulduđu günden beri hizmetinde bulunduğum ve uzun yıllar boyunca, gerek Büyük Millet Meclisinde gerek basında ilkelerini savunduğum Cumhuriyet Halk Partisinden, son zamanlardaki merkezi sevk ve idaresi-
le bağdaşamadığım için, derin bir esefle çekilmek kararını verdiğimi ve bu kararımın aynı ilkeleri, bağımsız olarak, vicdanıma daha uygun bir surette savunabileceğim kanaatine dayandığını arz ile işbu istifamın kabulünü reca eder ve üstün saygılarımı sunarım.

Y. K. Karaosmanoğlu

Manisa Milletvekili

Yakup Kadri Karaosmanoğlu

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun CHP Genel Başkanlığı'na gönderdiği istifa mektubu (1962).

İÇİNDEKİLER

1922	11
1923 – 1925.....	31
1925 – 1938.....	83
1939 – 1950.....	131
1950 – 1965.....	171
Son Perde	237

Bir hakikat kalmasın âlemde Allahım nihân¹
Avni

Izmir'e girişimizin ya ikinci ya üçüncü günüydü. Falih Rıfkı ile Uşşakizade köşkünde yatı misafiri olarak kaldığımız bir gecenin ertesi, köşkün geniş holünde, henüz sabah kıyafetini değiştirmemiş Mustafa Kemal Paşa ile kahvaltı ediyor ve şundan bundan konuşuyorduk. Falih, cins bir gazeteci, hiç boşuna vakit geçirmek ister mi? Ne yapıp yapmış bu havai konuşmayı bir röportaj şekline sokmak yolunu bulmuştu:

“Paşam,” demişti, “kazandığınız zaferi askerî ve siyasi yönlerinden bize anlatmak lutfunda bulunur musunuz?”

Başkumandan Mustafa Kemal Paşa bu isteği ilk önce şakaya alarak şöyle cevaplandırmıştı:

“A çocuğum, ben de ne yaptığımı biliyor muyum? Adeta bir rüya görmüş gibiyim.”

Ama, hemen sonra, Başkumandan ciddiyetini takınarak yavaş yavaş anlatmaya, Falih Rıfkı da çarçabuk nereden bulduğunu hatırlayamadığım bir tomar kâğıt üstüne Afyon'dan

1 Eski şairlerimizden birinin mısraı. Bugünkü Türkçe'ye şöyle çevrilebilir: “Allahım, dünyada hiçbir gerçek saklı kalmasın.”

İzmir'e kadar cereyan eden savaş hareketlerinin tablosunu çizmeye başlamıştı.

Böylece kaç sayfa doldurdu bilmiyorum. Fakat, Mustafa Kemal Paşa'nın "Yorulduunuz, biraz ara verelim" deyişine göre, sanırım, beş altı gazete sütünü kaplayacak kadar yazı yazmış olacaktı.

Bir kahve, bir cıgara ve kısa bir sohbet daha. Mustafa Kemal Paşa hiçbir yorgunluk izi göstermeksizin "Şimdi siyasi vaziyete geçebiliriz" sözüyle konuşmasına devam etti.

Beyanlarının bu kısmında O, artık, büyük asker, büyük savaşçı yerini büyük diplomata bırakmış görünüyor ve matematik aksiyonları andıran deminki kesin sözlerinde, şimdi birer spekülasyon esnekliği hiss olunuyordu. Bununla beraber, dayandığı delillerle vardığı hükümlerde gene aynı kesinliği bulmamak mümkün değildi. Olayları öyle bir açıklık ve aydınlık içinde görüşü, öyle bir inceden inceye tahlilden geçirişi vardı ki, bunların doğuracağı sonuçları önceden seçer gibi oluyorduk.

Mustafa Kemal Paşa bu halimizi yüzümüzden sezmişcesine: "Umarım ki, sizi tatmin ettim," diyerek sözlerine son verdi. Zaten, bu ara Garp Cephesi Kumandanı İsmet Paşa da oturduğumuz holün kapısından içeri girmiş bulunuyordu ve bizi o saatta orada görmekten hayrete düşmüş gibiydi. Zira, bizim Bornova'daki garp cephesi kumandanlığı karargâhında (yani kendi oturduğu evde) misafir edildiğimizi ve şehre ancak bu karargâh tarafından sağlanan bir vasıtayla gelip gitmek zorunda olduğumuzu biliyordu. Kaldı ki, Uşşakızade köşkü de şehrin öbür ucunda Göztepe semtinde idi.

Mustafa Kemal Paşa gülerek:

"Senin misafirlerini ayarttım. Dün gece bende kaldılar. Fena da etmedim sanırım. Kendilerine iyi bir çalışma fırsatı verdim" deyince durumumuzda şaşılacak bir taraf kalmamıştı. Bunun üzerine bizi İsmet Paşa ile yalnız bırakıp giyin-

meye gitmiş ve biraz sonra yanımıza gelişinde ilk sözü, Falih Rıfki'ya:

“Yazdıklarınızı Paşa'ya gösterdiniz mi?” diye sormak ve hemen aynı zamanda garp cephesi kumandanına dönerek –bilmem niçin?– “Bu genç arkadaşlardan memlekete büyük hizmetler bekleyebiliriz” demek olmuştı.

Hakkımızdaki bu iltifat garp cephesi kumandanı tarafından nasıl karşılanmıştı? Şu anda pek iyi hatırlayamıyorum. Öyle sanıyorum ki, yalnız belirsiz bir gülümsemeyle geçirilmişti. Bizim üzerimizdeki tesirine gelince, buna herhalde bir siyasi ikbal vaadinin genç kalplerimizde uyandırdığı sevinçti diyemem. Çünkü, bizim için o günlerde en büyük ikbal ancak düşman baskısından kurtulmuş bir memleketin hür vatandaşları olmak mutluluğundan ibaretti ve Mustafa Kemal Paşa'nın bu sözünü, olsa olsa, Millî Mücadele'mizin fikir cephesinde öbür meslekdaşlarımızla birlikte yıllarca türlü tehlikelere göğüs gererek, türlü mihnetlere katlanarak giriştiğimiz savaşın kendi payımıza düşen bir mükâfata sayabilirdik.

Kaldı ki, büyük önderin bize verdiği mükâfat yalnız bundan ibaret değildi. Falih Rıfki'nın elinde tuttuğu tomarlar dolusu “beyanat” o yıllarca süren gazetecilik savaşımızın paha biçilmez bir ganimeti idi. Bununla, ilk defa olarak, bizzat Türk orduları başkumandanı ve Türkiye Büyük Millet Meclisi reisinin ağzından, dış âleme bir mucize gibi görünen zaferimizin sırrını açıklamak ve hâlâ sert zincirleri içinde kıvranan İstanbul halkına bu zaferin ışığında doğacak ulusal mutlulukların müjdesini vermek şerefi bize nasip olacaktı.

İşte, böyle bir başarıya erişme şansının heyecanı içindedir ki, biraz sonra yemeğimizi yer yemez Bornova'da oturduğumuz eve koşmuş ve tarife sığmaz bir şevk ile çalışmaya koyulmuştuk. “Beyanat”ın askerî kısmını Falih Rıfki almış, bana da siyasi kısmını bırakmıştı.

Birbirinden parlak başlıklar altında gazetelerimize gönderdiğimiz o yazıların İstanbul'da nasıl bir tesir uyandırdığını bilmiyorum.* Çünkü, biz İzmir'de on, on beş gün daha kaldığımız ve oradan Bursa'ya kadar uzanan bir kara yolculuğu yaptığımız için İstanbul'a ancak bir ay sonra dönebilmıştık. Bu seyahat esnasında ise o zamanki muhabere düzensizlikleri yüzünden ne yazılarımızın çıktığı gazeteleri, ne de bizi bu hususta ilgilendirecek herhangi bir haber almak imkânını bulabilmiştik.

Bunun eksikliğini de hiç hissetmiyorduk doğrusu. Çünkü, biz bütün haberlerin ve İstanbul gazetelerine aksedecek olayların kaynağı içindeydik. İzmir'den Uşak'a kadar Yunan vahşetinin yüreklerimizi burkan ve Türk kahramanlığının göğsümüzü kabartan izleri üstünde adım adım yürümüştük. Kütahya-Bursa yolunda dünkü istila orduları er ve subaylarının kafile kafile İç Anadolu esir kamplarına sevk edilmişlerini görmüştük ve Bursa'ya vardığımızda Mudanya mütareke komisyonu toplantılarını pek yakından izlemek fırsatını bulmuş ve bu toplantıların yapıldığı evin taraçasından, içinde Mazariki ya da Mazaraki adında bir Yunan delegesi bulunan kara bir teknenin kocaman bir tabut gibi kasvetli kasvetli duruşunu seyrederken o sıralarda aramıza ne münasebetle katıldığımızı hatırlayamadığım, fakat Suriye hudut anlaşmasından beri Mustafa Kemal Paşa'nın dostluğunu kazanmış olduğunu bildiğim Fransız siyaset adamı Francklin-Bouillon'un bu hüznü verici manzara karşısında arada bir şöyle bir şaka yaptığını da işitmiştik:

“Mazaraki, Mazaraki,
Donnez-nous un raki.”²

(*) Yakup Kadri, *İkdam*; Falih Rıfki ise *Akşam* gazetesi yazarıydılar.

2 Mazaraki, Mazaraki, gönder bize bir raki.

İmdi, bütün bu görüp bildiklerimizden öteye İstanbul ba-sını bize ne ğretebilirdi?

Giyim eşyalarımız namına ne varsa İzmir yangınında yan-mış olması, havaların da serinlemeye başlaması üzerine Bur-sa ordu karargâhı deppoyundan bize verilen er kaputlarına sarınarak bir gece yarısı İstanbul'a dönerken işte böyle dş-nyorduk. Meğer çok geçmeden, eski payitahta varışımızın ertesi günlerinden itibaren bu düşüncemizde ne kadar yanıl-dığımızı anlayacaktık.

Bir ay önce zafer şenliğı içinde bıraktığımız İstanbul'un havasını türlü siyasi tedirginlikler, küme küme bulutlar ha-linde kaplamaya başlamıştı. Her kafadan başka bir ses çıkı-yordu; her kalp başka bir tempoyla çarpıyordu. Eskiden –es-kiden dediğim, daha birkaç hafta evveline kadar– Millî M-cadeleci ve Millî Mücadele'ye karşı olarak iki muarız cephe gösteren basın şimdi, bu manevi anarşiyi istismar etmek is-tercesine, birçok parçalara daha bölünmüştü. O zamanın en çok satan gazetesi *Tevhid-i Efkâr* huysuz ve somurtkan bir şeyler mırıldanıp durmakta; yeniden çıkmaya başlamış *Ta-nin* herkese fazilet dersi verir, herkesi azarlar bir eda ile İt-tihat ve Terakki devrini savunmakta; başında henüz Ahmet Emin dostumuzun bulunduğı *Vakit*'le Celâl Nuri'nin *İleri*'si sanki memleket yeniden bir çıkmaza girmiş gibi telaş ve en-dişe içinde Ankara devlet adamlarına yol göstermeye alış-makta ve bunlardan biri Mustafa Kemal Paşa'ya Washing-ton'un Amerikan İstiklâl Harbi'ni kazandıktan sonra yaptı-ğı gibi bir köşeye çekilmesini, öbürü, hemen bir diktatörlük idaresi kurmasını tavsiye etmekteydi.

Basın cephesinin bu yarıkları ardından ise Őu üç siyasi te-şekkln birbirleriyle bazen sinsi sinsi, bazan da ulu orta ekiştiğı görülüyordu. Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti, M. M. Grubu ve İttihat ve Terakki Şebekesi... Bun-lardan birincisinin başında ben bulunuyordum; diğerk ikisini

de Velit Ebüzziya ile Kara Kemal temsil ediyordu. (Burada sözü geçen bu üç teşekkül hakkında kısa bir açıklama yapmak isterim.)

Müdafaai Hukuk herkesin bildiği gibi, Millî Mücadele hareketinin siyasi kadrosunu teşkil etmekte ve Büyük Millet Meclisi'nde bir parti niteliği taşımaktaydı. Gerek Erzurum, gerekse Sivas kongreleri bunun bayrağı altında toplanmış ve Mütareke devrindeki mebus seçimlerinde adayların büyük kısmı bunun listelerinde yer almıştı. Tamamiyle bir millî birlik cephesi olan ve az zaman içinde memleketin her yanına dal budak salan bu teşekkül yalnız düşman işgali altındaki şehir ve bölgeleri kapsamak imkânını bulamamıştı. Bundan dolayıdır ki, böyle bir durumda bulunan İstanbul'da birkaç vatansızın teşebbüsü ve Mustafa Kemal Paşa'nın müsaadeleriyle gizli bir "Müdafaai Hukuk Teşkilatı" kurmak vazifesini üzerime almış bulunuyordum. Aktif politikayla hiçbir ilişkisi olmayan benim gibi bir kimse için gerçi bu zor ve ağır bir işti ve hele İngiliz siyasi polisinin gözleri önünde girişilen bu teşebbüs oldukça tehlikeliydi ama, arkadaşlarımla gayret ve İstanbul halkının hamiyeti sayesinde, pek kısa bir süre içinde umulmadık bir başarıya ulaşmıştı.

Fakat, bu başarı, ne yazık ki, daha ilk ağızda M. M. Grubu adı altında Millî Müdafaa istihbaratı vazifesini gören ve Kurtuluş Savaşı'mızda baştan sona kadar pek büyük hizmetleri geçen vatani bir teşekkülün tepkileriyle karşılaşmış ve bu tepkiler zaferi izleyen günlerde aleyhimize açıktan açığa bir muhalefet şeklini almıştı. M. M. Grubu, İstanbul Müdafaa Hukuk Cemiyeti'ni tanımak istemiyordu; bunu kuranları Anadolu adına faaliyette bulunmaya yetkisiz sayıyor; kâh alttan alta propagandalarla, kâh kendi tarafını tutan gazetelerdeki polemiklerle kötölemeye çalışıyordu. Bu da yetmişmiş gibi, Grub'a dahil İstanbul valisi ve polis müdürünü

Müdafaai Hukuk'a giren bazı vatandaşlar hakkında araştırmalar, soruşturmalar yapmağa sevk ediyordu.

Bu iki millî teşebbüs arasındaki çekişmelerden ise yalnız İttihat ve Terakki şebekesi –daha doğrusu, Kara Kemal'in adamları– faydalanmaktaydı. Mütareke devri boyunca her biri bir köşeye çekilmiş veya Malta'ya sürülmüş bu eski ve tecrübeli politikacılar şimdi birer birer ortaya çıkmışlar; İstanbul mahallelerinin köşe başlarını tutmağa başlamışlardı ve şefleri Kara Kemal'in, sözde “iş bürosu” olarak kullandığı Sirkeci'deki bir apartman dairesini eski İttihat ve Terakki merkezi umumisi haline sokmuşlardı. Yayın organları da Hüseyin Cahit Bey'in *Tanin*'iydi.

İşte, İzmir-Bursa yolculuğumdan dönüşümde, İstanbul'u ben böyle bulanık bir politika havası içinde bulmuştum. Sanki, hepimizi tek bir amaç, tek bir ülkü etrafında birleştiren Millî Mücadele ruhu ansızın uçup gitmiş; sanki, zaferin büyük rüzgarı Mabeyin'i ve Babıalî'siyle saltanat müessesesini silip süpürmemiş gibi kokladığım bu havada eski devrin ufunetini hissediyordum. Gerçi bir zaman için, Refet Paşa'nın İstanbul'a gelişi ve ondan biraz sonra Dr. Adnan (Adıvar)'ın Büyük Millet Meclisi hükümetinin temsilcisi sıfatıyla bu sahipsiz şehrin idaresini ele alışı millî birlik duygularını ve zafer heyecanlarını yeniden uyandıracaktı ama, bu da çok sürmeyecekti. Nifak unsurları her ikisinin iyi niyetlerinden yavaş yavaş, sinsi sinsi kendi çıkarlarına yararlanmasını bilecekti. Hele Dr. Adnan'ın eski dostları arasında bazı İttihat ve Terakki erkânı onu –dalalete demek istemiyorum– fazla bir hoşgörülüğe sevketmekten geri kalmayacaktı. Hattâ, bir gün gelecek, yakın dostum Dr. Adnan bunların etkisi altında bana İstanbul'da en kuvvetli siyasi teşekkülün İttihat ve Terakki olduğunu söyleyecek ve başka bir gün de eski Maliye Nazırı Cavit Bey'in Müdafaai Hukuk'tan “Yakup Kadri Bey'in partisi” diye bahsedişini,

sanki, pek ince bir espri yapmış gibi gülerek tekrarlamaktan çekinmeyecekti ve bununla demek isteyecekti ki, “Bosuna uğraşma, bir an önce Kara Kemal’le anlaşmaya bak. Önümüzdeki intihabatta rey nisabını bize ancak onun teşkilatı temin edebilir.”

Ben, en yakın Millî Mücadele arkadaşlarım tarafından bile İstanbul’daki İttihatçılar şebekesine verilmekte olan bu öne mi Mustafa Kemal Paşa’ya bildirmek üzereyken, O’nun, bir basın toplantısı yapmak için İstanbul gazete sahip ve başyazarlarıyla birlikte beni de İzmit’e çağırdığı haberini almıştım. Bu çağrı yukarıda anlattığım durumu kendisiyle yüz yüze görüşmem ve bu husustaki emirlerini almam için bana pek uygun bir fırsat verecekti. Fakat, bizi İzmit’e götüren vapura girdiğim zaman bir de ne görmüştüm! Bir yanda M. M. Grubu’nun sözcüsü Velit Ebüzziya, öbür yanda İttihatçılar şebekesi’nin başı Kara Kemal aynı vapurda değiller mi. Gerçi Velit Ebüzziya’nın *Tevhid-i Efkâr* gazetesi sahip ve başyazarı sıfatıyla bizim kafileye katılmasında bir acayıplik yoktu ama, gazetecilik ve yazarlıkla hiçbir ilişkisi olmayan Kara Kemal gibi bir politikacının aramızda bulunuşuna olayların mantığına uygun bir mâna vermek mümkün değildi. Nitekim, kendisi de bunu anlamış gibi, vapurda bütün yolculuğumuz boyunca bir köşeye çekilip oturmuş, İzmit’e çıkar çıkmaz da ortadan kaybolmuştu ve onu ne Mustafa Kemal Paşa’yla ilk temasımızda, ne de ertesi günkü basın toplantısında görebilmiştik.³

Şu halde, Kara Kemal İzmit’e acaba niçin gelmişti? Bunu ancak bir gün sonra Mustafa Kemal Paşa beni, gazeteci arkadaşlarımdan ayrı olarak, bir görüşmeye çağırınca anlayabaktım. Çünkü, bu görüşmeye yalnız ben değil, Velit Ebüz-

3 Atatürk’ün tasarladığı devrim hareketinin anahatları üzerinde uzun uzadıya görüşmelerle cereyan eden ve bazı fikir tartışmaları yapılan o tarihi toplantıya dair bilgiler, çeşitli yayımlarla amme efkârına aksettirildiği için burada fazla tafsilat vermeye lüzum görmüyorum.

ziya ile Kara Kemal de çağrılmışlardı ve her üçümüz yan yana Mustafa Kemal Paşa'nın karşısında oturup konuşmaya başlamıştık. Mustafa Kemal Paşa bize temsil ettiğimiz siyasi teşekküller hakkında sorular soruyordu ve bizden aldığı cevapları bir kâğıt üstüne not ediyordu. Hatırladığıma göre, Kara Kemal, son derece mahviyetli* bir tavırla İttihat ve Terakki Fırkası diye bir siyasi teşekkülden bahsedemeyeceğini, ancak, Malta'dan dönüşünde o eski fırkanın hâlâ ayakta duran birtakım kalıntılarıyla karşılaştığını ve günün birinde memlekete belki bir faydası olur düşüncesiyle bunlardan “millî bir faaliyet nüvesi” vücuda getirmeye çalıştığını söyledi.

Gene hatırladığıma göre, Velit Ebüzziya iddialı ve ters bir eda ile M. M. Grubu'nun Millî Mücadele'de ne büyük hizmetler ettiğini, ne fedakârlıklara katlandığını, ne tehlikelere göğüs gerdiğini anlattı ve sözü, şimdi de İstanbul'da tek vatani ve millî teşekkül M. M. Grubu'dur, demeye getirdi.

Sıra bana gelince, hiç şüphe yok ki, Mustafa Kemal Paşa'ya, bizzat başında bulunduğu Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti hakkında malumat vermek ukalalığında bulunamazdım. Yalnız, bunun İstanbul teşkilatını nasıl ve kimlerle kurduğumu ve bu teşebbüsü İstanbul halkının ne büyük, ne samimi bir ilgiyle karşıladığını bildirmekle yetinebilirdim ve gene hiç şüphe yok ki temsilcileri yanı başımda oturan teşekküllerle bizim aramızdaki çekişmelere de değinmek isteyemezdim. Zaten her birimizi sakin sakin dinleyen muhatabımızdan öylesine yatıştırıcı bir hava sızılmaktaydı ki, Velit Ebüzziya'nın meydan okuyuşuna ve kışkırtıcı iddialarına rağmen ortada herhangi bir tartışma çıkması imkânını önlemiş bulunuyordu ve söz sırası da ona gelmişti.

(*) Alçakgönüllü.